

ŚCIEŻKA DYDAKTYCZNA W POBLIŻU ZAMKU BISKUPÓW KRAKOWSKICH W SIEWIERZU

Jesienią 2010 r., w pobliżu **Zamku Biskupów Krakowskich w Siewierzu** została utworzona **ścieżka dydaktyczna** o długości około **1,5 km**. Tworzy ją **10 tablic edukacyjnych** umieszczonych na najczęściej uczęszczanych przez turystów i mieszkańców Siewierza szlakach pieszych. Trasa wędrowki przebiega wzdłuż rzeki Przemszy, następnie omija łukiem zamek aby znowu przekroczyć Przemszę i ciągnie się przez znajdujący się w pobliżu kompleks leśny. Ścieka to doskonałe miejsce do wypoczynku i nauki.

Na trasie wycieczki trwającej około 60 minut znajdują się następujące przystanki:

Tablica informacyjna

Znajdujemy się przy pierwszym przystanku ścieżki edukacyjnej ukazującej walory przyrodnicze i historyczne w pobliżu meandrującej rzeki Przemszy oraz ruin Zamku Biskupów Krakowskich w Siewierzu. Przed nami znajduje się fragment koryta rzeki oraz kompleksu leśnego, przez który przebiegać będzie nasza wędrowka. Pamiętaj, że wchodząc do lasu należy przestrzegać zasad, dzięki którym zostanie zachowane piękno krajobrazu, co pozwoli nam na ponowne odkrywanie tajemnic przyrody.

Pamiętaj, że w lasach oraz w odległości 100 m od ich granicy zabrania się:

- zaśmiecania oraz zanieczyszczania gleby i wód,
- palenia ognisk,
- niszczenia lub uszkodzenia drzew, krzewów, grzybów,
- płoszenia, ścigania, chwytania lub zabijania dziko żyjących zwierząt,
- wybierania jaj i piskląt, niszczenia lęgówisk i gniazd ptasich, a także niszczenia lęgówisk, nor i mrowisk,
- poruszania się po lesie pojazdami mechanicznymi,
- zakłócania ciszy.

Łąka i rośliny występujące nad rzeką

Znajdujemy się w dolinie rzeki Przemszy. Występują tutaj łąki, które swoje istnienie zawdzięczają człowiekowi. Powstanie łąki związane jest z prowadzeniem działalności rolnej, a w głównej mierze pasterskiej. Jest to bezdrzewne zbiorowisko roślinne ze zwartą roślinnością zielną. Najliczniej występują tutaj trawy takie jak: kostrzewa łąkowa, wiechlina łąkowa czy trzcina pospolita. Obok traw na łące występują też zioła i rośliny motylkowate.

Nieopodal znajdują się obrzeża meandrującej rzeki Przemszy. Żyzne gleby nadrzeczne o dużej wilgotności porastały dawniej bujne lasy łęgowe, w których drzewostanie, dominowały wierzby, topole, jesiony, olsze lub wiązy. Zarośla opanowała wierzba wiciowa, wierzba trójpręcikowa, wiklina, czeremcha i dziki bez czarny. Las taki posiadał dość gęste runo. Bujna roślinność nadrzeczna stanowi cenne siedlisko dla wielu gatunków ptaków, ssaków i owadów.

Meandry, czyli zakola

Meander (zakole) to fragment koryta rzeki o kształcie przypominającym pętlę lub łuk. Meandry sprawiają, że rzeka płynie wolniej niż w wyprostowanym sztucznie korycie, a dolina magazynuje więcej wody. Brzegi koryta w obrębie meandru są odmiennie wykształcone:

- brzeg zewnętrzny (o dłuższym łuku) jest stale niszczone wskutek podcinania przez nurt rzeki (tzw. Erozja boczna) i dlatego jest stromy, a rzeka u jego podnóża ma największą głębokość,
- brzeg wewnętrzny (o krótszym łuku) jest łagodnie nachylony i jest miejscem osadzania się materiału piaszczystego niesionego przez rzekę, dzięki czemu stale przyrasta i przesuwana się w stronę środka koryta.

W wyniku gromadzenia osadów powstaje tu tzw. łacha meandrowa. Meander może zostać odcięty od głównego biegu rzeki tworząc tzw. starorzecze.

Rzeka Przemsza

Czarna Przemsza to rzeka płynąca w województwie śląskim o długości 63,3 km. Jej źródła znajdują się na wysokości 385 m n.p.m. w Bzowie - dzielnicy Zawiercia. Głównymi prawobrzeżnymi dopływami są Brynica i Bolina, zaś lewobrzeżnymi - Mitręga, Trzebyczka i Pogoria. Czarna Przemsza łączy się z Białą Przemszą w rejonie zbiegu Sosnowca, Mysłowic i Jaworzna, tworząc rzekę Przemszę. Pomimo znacznego zanieczyszczenia rzeki występują w niej liczne gatunki ryb: szczupak, leszcz, lipień, pstrąg łęczowy, pstrąg źródlany.

Na terenie Gminy Siewierz Czarna Przemsza nie jest uregulowana. Naturalne koryto rzeki tworzy tu liczne, piękne zakola. Rzeka płynie głównie pośród łąk, jej brzegi miejscami są nagie, miejscami porośnięte kępami drzew. Dno rzeki jest zróżnicowane: w miejscach bystrego nurtu jest żwirowo-kamieniste, w spokojnych miejscach - piaszczyste lub muliste.

Zamek w Siewierzu

Czasy średniowiecza to okres ciągłych walk i napadów, z tego względu zamki i warownie lokalizowano w miejscach trudno dostępnych dla

wroga. Na obszarach nizinnych warownie wznoszono na terenach otoczonych wodą, bagiennych albo na moczarach. A wszystko to po to, aby umożliwić najeźdźcy zdobycie twierdzy. Lokalizację zamku w Siewierzu dostosowano do warunków otoczenia: w zakolu rzeki Przemszy wśród niedostępnych bagien przypominających jezioro, na sztucznej wyspie wzmocnionej drewnianymi palami o średnicy około 80 metrów, wznoszącej się 10 metrów nad poziomem bagien, które stanowiły naturalny czynnik obronny.

Na początku drewniano-ziemna warownia była siedzibą kasztelanów. Murowana warownia wzniesiona została w XIV wieku i była z początku we władaniu książąt bytomskich. W 1337 roku zamek przeszedł w ręce książąt śląskich a następnie w XV wieku stał się własnością biskupów krakowskich. Zamek składa się z czterech jednotraktowych, trójkondygnacyjnych skrzydeł. Pośrodku usytuowany jest wieloboczny, nieregularny dziedziniec. Mury zewnętrzne wzmocniono dziesięcioma trójskokowymi przyporami i dobudowaną w XV wieku w celach obronnych basteją.

Płazy

Podmokłe tereny bardzo licznie zamieszkują płazy. Szczególnie wiosną można tutaj spotkać bardzo wielu przedstawicieli żab czy ropuch. Wiosną płazy budzą się z zimowego odrętwienia i wędrują do miejsc rozrodu w zbiornikach wodnych i wilgotnych miejscach. Wiele z nich w tym czasie ginie podczas przekraczania znajdujących się na ich trasie dróg.

W czasie godów samce zmieniają ubarwienie ciała a powierzchnia ich błon pławnych ulega zwiększeniu. Charakterystyczne są też słyszalne z odległości kilkuset metrów odgłosy godowe wydawane przez samce, mające na celu zwabienie samicy. Skrzek tworzący galaretowate skupisko, złożony przez samice jest przyklejany do roślinności wodnej. Po kilku dniach wykluwają się kijanki, które przeobrażają się po około 20 dniach w osobniki dorosłe.

W Polsce żyje 16 gatunków płazów; są to: żaby, ropuchy, traszki, kumaki, salamandry i rzekotki. Wszystkie gatunki są pod ochroną prawną.

Zwierzęta żyjące nad rzeką

Brzeg rzeki to doskonałe miejsce dla życia wielu zwierząt. Żyją tu potrafiące zwiśać w miejscu i wykonywać gwałtowne zwroty ważki. Na powierzchni wody możemy zaobserwować chrząszcze pływające po wodzie, ślimaki czy pluskwiaki. Znajdziemy tu płazy (żaby i ropuchy), gady (zaskrońca zwyczajnego, jaszczurkę zwinkę, jaszczurkę żyworodną, żmiję zygzakowatą, padalca), ptaki w tym srokę, świergotka, kosa, wilgę, zimorodka, nurogęs oraz strzyżyka, czaplę siwą, kaczkę krzyżówkę, cyraneczkę. Ze ściany lasu na znajdującą się w pobliżu Przemszy łąkę czasami zagląda jelen, sarna, dzik, lis, zając, kuna leśna, jeż.

Do zwierząt znakomicie wykorzystujących gęstą płataninę roślin nad rzeką zaliczyć można jenota, wydrę, piżmaka, czy bobra. Bobry to zwierzęta aktywne nocą i zmierzchem. Żywią się miękkim drewnem, korą i roślinami przybrzeżnymi. Ich mocne zęby pozwalają na ścinanie drzew o dużej średnicy.

Struktura warstwowa lasu

Las jest przykładem ekosystemu o wielowarstwowej budowie. W strukturze pionowej lasu można wyróżnić 4 główne warstwy:

1. Korony drzew to warstwa najwyższa, złożona z konarów, gałęzi, pędów i liści drzew. Warstwa ta ma najlepszy dostęp do światła słonecznego.
2. Podszyt (podszycie) to warstwa zbudowana z krzewów i młodych drzew takich jak: kalina, głóg, leszczyna, czeremcha, jarzębina, dziki bez czarny. Tworzą go głównie gatunki znoszące ocienienie.
3. Runo leśne to najniższa warstwa roślin leśnych. Tworzą ją rośliny zielne, mszaki, porosty i grzyby. Runo leśne dostarcza człowiekowi grzybów, owoców i ziół leczniczych.
4. Ściółka to warstwa lasu, która leży bezpośrednio na glebie. Utworzona jest z grzybów, opadłych liści, gałązek, owoców, nasion, piór, skrawków sierści i odchodów zwierzęcych. Żyją w niej organizmy glebowe (owady, bakterie, grzyby), które rozkładają szczątki roślinne i zwierzęce przyczyniając się do powstawania próchnicy.

Zwierzęta żyjące w lesie

Warstwowy układ lasu wymusza zróżnicowanie świata zwierzęcego. Różne zwierzęta przystosowały się do życia w poszczególnych partiach lasu. Bardzo bogato zamieszkiwana jest ściółka oraz wierzchnia warstwa gleby. Żyją tam drobne organizmy najczęściej bezkręgowce: dżdżownice, skoczonogi, owady, pająki i mięczaki. Wśród runa leśnego żyje wiele zwierząt w tym mrówki budujące swoje kopce, chrząszcze i niewielkich rozmiarów ssaki (nornica ruda, mysz leśna, jeż i ryjówka). Znajdziemy tutaj również łasice, zające i większe od nich dziki i sarny. Niektóre ssaki za środowisko swojego życia wybrały sobie korony drzew. Należą do nich wiewiórki i kuny.

Najliczniej występujące zwierzęta w lesie to ptaki. Występują tutaj drozdy, kosy, słowiki, dzięcioły, gołąb grzywacz, sikory, wilgi, kukułki, kowaliki. Wśród drapieżników leśnych wyróżnić możemy jastrzębia, sokoła czy puchacza. Las jest domem również dla dużych zwierząt zarówno drapieżników (lisy), jak i roślinożerców (sarny, jelenie, danielle).

Funkcje lasu

Las jako jedno z najbardziej naturalnych zbiorowisk roślinnych na ziemi spełnia różnorodne, bardzo ważne zarówno dla środowiska, jak i człowieka funkcje. Można je podzielić na naturalne i gospodarcze. Funkcje naturalne:

- las to wielka fabryka tlenu,
- las jest środowiskiem życia dla roślin i zwierząt,
- zwarta roślinność ogranicza erozję gleb,

- las chłonać wodę chroni przed powodzią,
- las reguluje ruch mas powietrza, dzięki czemu jest doskonałym wiatrochronem,
- funkcje ochronne przed skutkami cywilizacji.

Funkcje gospodarcze:

- produkcja drzewa dla różnych gałęzi przemysłu,
- zmniejszanie ilości stref powodziowych,
- gospodarka łowiecka,
- las jest miejscem wypoczynku, pełni funkcje rekreacyjne,
- miejsce pracy oraz prowadzenia różnorodnych usług dla ludności.

Ścieżka powstała z inicjatywy Burmistrza Miasta i Gminy Siewierz a część środków na jej realizację pozyskano z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach.

Urząd Miasta i Gminy Siewierz, 42-470 Siewierz, ul. Żwirki i Wigury 16, tel. 32 64 99 400, e-mail: siewierz@siewierz.pl
Burmistrz Miasta i Gminy Siewierz mgr Zdzisław Banaś